

Part de l'equip del documental *Aigua clara*: Xumeu Juan, Carmelo Convalia, Pep Martínez, Marcelo Peluso, Pep Mayans i Santiago Colomar.

'Aigua clara': un documental sobre el camp de concentració de Formentera

Sa Colònia va ser la tomba de gairebé seixanta presoners republicans espanyols durant la postguerra. Mil cinc-cents homes arribaren a estar presos al mateix temps en aquest recinte.

Sa Colònia va ser el lloc de reclusió franquista més temut de totes les Balears durant els primers anys de la postguerra. Aquest camp de concentració era a Formentera, prop del port de la Savina. L'any 1941, en aquest terreny erm ple de barracots, hi va arribar a haver 1.500 presoners alhora. Tots, naturalment, eren republicans, principalment gent humil que no sempre havia tingut una participació destacada en la guerra civil. Avui, aquest cruel camp de concentració ja té una història

gràfica: *Aigua clara* és un documental de gairebé una hora que ha estat elaborat per un grup de formenterers i dirigit pel periodista Carmelo Convalia.

El fil conductor del documental és el testimoni de Joan Colomar, un dels presoners que hi estigueren reclosos, pel fet de tenir idees anarquistes. Colomar, natural de Formentera, té 94 anys i manté una lucidesa i una facilitat d'expressió admirables. En explicar els seus primers records, a principi del segle XX, recorda com es va fer anarquista. "Per què

m'hi vaig fer? Perquè volíem ser lliures... Tenir llibertat", diu amb mirada de murri i emetent una rialla. "No volíem pagar impostos abusius ni fer coses per obligació", afegeix.

El documental també parla del temps de l'emigració, als anys vint i trenta, quan els formenterers van haver de partir de l'illa per anar a Amèrica o a Alger a guanyar-s'hi la vida. Així i tot, Colomar recorda els temps de l'adolescència amb un to d'alegria encomanadissa, de felicitat juvenil. "Nedava a la mar, corria devora la costa, anava amb bicicleta pels camins...", recorda.

Tot va canviar el 1936, quan Franco va alçar-se contra el govern de la República i començà una guerra i després una dictadura. A Joan Colomar el van empresonar, juntament amb més formenterers i balears, però sobretot peninsulars. La major part dels presos de sa Colònia

eren extremenys. Un era el pare de l'actual líder espanyol de la UGT, Cándido Méndez, que també participa en el reportatge per oferir els seus records de tot plegat. "Allà, senzillament, els mataben de fam", afirma el sindicalista, que va tenir la fortuna de veure tornar el seu pare sa i estalvi.

Les escenes que vivien al campament, amb uns vigilants sinistres i una fam extrema, són explicades fidelment per Colomar i per algun altre supervivent que encara hi ha a l'illa. Ho recorda un passatge del documental. "S'hi passava fam, molta fam. La gent moria d'inanició. Només nos donaven una pòcima que no tenia res i una taronjeta totalment seca. Recordo que hi havia un presoner que no havia pogut digerir bé unes mongetes que aquell dia va poder menjar. Va anar a vomitar en un sèquia que hi havia. Idò bé, tan aviat com va vomitar, vaig veure dos o tres presoners que s'hi llançaren per menjar-se-les."

Els naturals de Formentera tenien alguns *privilegis* perquè els familiars podien portar-los menjar. "Però això era violent", recorda Colomar. "Com podies acceptar aquell menjar davant un munt de gent totalment famèlica que et mirava amb aquells ulls; era molt violent."

Tanmateix, en contrapartida, els habitants de Formentera havien de suportar el rebuig i l'escarn dels propis veïns. En una illa de només 74 quilòmetres quadrats i que aleshores només tenia uns 4.000 habitants, tothom es coneixia. La filla d'un dels presoners que parla al documental recorda que els seu pare "mai no va oblidar" la humiliació de què fou víctima al carrer per part de veïnats seus només pel fet de ser republicà i haver estat a sa Colònia. "I jo tampoc no ho puc perdonar", afegeix ella.

Joan Colomar, que ara participa anualment als actes de commemoració de la II República que es fan a Formentera, va tenir la sort de col·laborar al desmantellament del campament. La fusta dels barracots va ser desmuntada i portada amb vaixells a Eivissa per a unes altres utilitats. L'any 1943 va acabar el malson, però en quedà el record macabre.

Santi Colomar Ferrer, historiador local que ha participat també en aquesta obra, es mostra convençut que aquest era el lloc de repressió franquista més dur de l'arxipèlag balear. "Tal volta es podria

A dalt, dos ex-combatents, Pere Gallet i Joan Colomar, en l'acte del camp de concentració de la Savina. A baix, foto panoràmica de sa Colònia de Formentera.

parlar també de la presó de dones de Palma, però els qui conegueren tots dos llocs es decanten més aviat cap al campament de Formentera", afirma.

Avui, en aquell terreny només hi queden les restes. No hi ha cap barracot, però algun vestigi indica que allà hi va haver el lloc on moriren desenes de persones que no havien comès cap delictes. Sa Colònia –o es Campament, com també es coneix aquest recinte– va ser declarat bé d'interès cultural durant l'època del pacte progressista. La realització d'aquest documental ajudarà a recuperar-ne la memòria.

Sobre aquestes restes, Colomar explica al final del reportatge el secret de la felicitat. Aquest home, que es va acostant a la centúria i que aparenta tenir una bona forma física –a desgrat d'una vida tan atzarosa i tan dura–, afirma: "Per ser feliç n'hi ha prou de tenir per viure. No ser molt ric, sinó tenir per viure. I estimar la gent; no voler mal a ningú." Ho diu un supervivent del "cementiri dels vius", com va anomenar aquest camp de concentració Joan Colomines en un poema.

Joan Lluís Ferrer